

УДК 378.011.3 – 051: 001. 891

І. В. Луценко

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Підвищений попит суспільства на фахівців, здатних оперативного вирішувати нові завдання, втілювати творчу думку в кінцевий продукт діяльності, існує завжди. В даний час, як ніколи раніше за останні чверть століття, нашій країні вкрай необхідні такі фахівці. Тільки вони, розробляючи нові продуктивні ідеї, здатні повернути країну на колишні передові позиції в розміщенні держав за рівнем економічного розвитку. Фахівців, здатних генерувати нові неординарні ідеї, доводячи їхню розробку до продукції, затребуваної світовим ринком споживачів, готують у ВНЗ. Таким чином, системі вищої освіти належить значний інтелектуально-творчий потенціал, здатний втілитися в людські продуктивні ресурси, що забезпечують прогрес розвитку суспільства.

Перехід України до нових економічних стосунків, конкуренція країн на світовому ринку потребує розвитку наукомістких технологій, що неможливо без підготовки наукових кадрів, здатних до створення та впровадження у різних галузях народного господарства інноваційних продуктів світового рівня.

Слід зазначити, що в останні роки багато вчених (А. Алексюк, І. Бех, В. Богословський, Є. Бондаревська, О. Глузман, В. Загвязинський, Н. Крилова, С. Кульневич, В. Лазарев, Л. Мітіна, С. Сисоєва, В. Сластьонін, А. Хуторської та ін.) вказували у своїх роботах на гостру потребу школи, що розвивається, у педагогові нового типу, здатному працювати в нових соціально-економічних умовах, нетрадиційно підходити до вирішення різних педагогічних проблем, створювати унікальні авторські технології навчання і виховання. Це з неминучістю зумовлює необхідність якісної зміни підготовки майбутніх фахівців у галузі освіти, її спрямованість на формування в них дослідницької культури.

Мета статті полягає у розгляді психолого-педагогічної проблеми формування дослідницької культури майбутніх учителів.

Для досягнення нової якості професійно-педагогічної освіти майбутніх учителів в умовах класичного університету виникає необхідність: якісного відновлення наукових досліджень у галузі педагогічної науки, подолання її відірваності від запитів сучасної освітньої практики; відродження практико-орієнтованих наукових шкіл і побудова принципово нових моделей прикладних досліджень, що сприяють розвитку педагогічної науки і поширенню освітніх інновацій; реформування системи підготовки педагогічних кадрів – її організації,

структури, змісту, принципів взаємозв'язку з освітньою практикою й інноваційними процесами в освіті.

Як засвідчує аналіз історико-педагогічної спадщини видатних педагогів минулого (Я. А. Коменський, Й. Песталоцці, А. Дістервег, Дж. Дьюї, К. Ушинський, М. Пирогов, С. Шацький, П. Блонський, В. Сухомлинський та ін.), протягом усієї історії людства філософи, мислителі, педагоги неодноразово зверталися до проблеми дослідницького компонента в професійній діяльності вчителя. Наголошувалося на тому, що педагог має привчати дітей до самостійного мислення, прищеплювати їм прагнення до пізнання, духовного самозбагачення, самоосвіти. У своїй діяльності вчитель має враховувати інтереси дітей, їхні індивідуальні особливості. До особистості вчителя висувалися вимоги бути високоосвіченою людиною, володіти енциклопедичними знаннями, постійно самовдосконалюватися, діяти як дослідник внутрішнього світу своїх дітей та навколишнього світу суспільства й природи.

Антична доба засвідчила розвиток саме інституціональних форм наукової діяльності (піфагорійці, школи Платона, Аристотеля й ін.). Особливістю цих шкіл було те, що знання в них розробляли і зберігали не жерці, а світські люди, тому знанню не надавався сакральний характер. Провідною формою роботи були критичні дискусії, у процесі яких і навчалися здатні до науки молоді люди.

Гуманістичні ідеї мислителів Відродження отримали свій наступний розвиток у педагогічній діяльності Я. Коменського, який у якості провідної вимоги до особистості вчителя висував його постійний саморозвиток, збагачення власного досвіду й знань, підкреслюючи, що вчитель – це „жива бібліотека”, а школи повинні бути „перетворені для справжньої й універсальної культури духу” [3]. Іншими словами, за Я. Коменським головною цінністю є особистість, індивідуальність людини, реалізована в самостійній творчій праці.

Згідно з англійським філософом Дж. Локком „навчати знанням – справа необхідна, але не головна” [4]. Дж. Локк убачав зв'язок змісту освіти з прагненням здійснити його в контексті життя людини.

Великий швейцарський педагог Й.-Г. Песталоцці особливе значення надавав організації вчителем спостережень й досліджень учнів, на основі яких діти повинні формулювати певні висновки, робити узагальнення. Тільки такий підхід, з позицій Й.-Г. Песталоцці, здатний збуджувати думку й допитливість дитини, розвивати її розум, прагнення до пізнання й самоосвіти [5].

Особливу увагу організації самостійної дослідницької роботи учнів приділяв німецький педагог А. Дістервег, який наголошував на тому, що результатом й доказом правильного розвитку особистості учня є його прагнення й нахил до самостійного дослідження. Вже декілька століть не втрачає актуальності відома теза А. Дістервега, що хороший вчитель – це не той, хто подає готову істину, а той, хто вчить її

знаходити. Відповідно, вчитель має сам постійно самовдосконалюватися, розширяти власний кругозір, володіти дослідницькими вміннями.

Слід відзначити внесок у розвиток ідей дослідницького навчання видатних представників реформаторської педагогіки кінця ХІХ – початку ХХ ст. Е. Кей, Д. Дьюї та ін. Так, наприклад, Дж. Дьюї наголошував на тому, що чужі слова і книги можуть дати знання, але виховують не вони, а досвід. Важливим напрямом визначення особливостей дослідницького навчання слід визнати теорію прогресивізму, методологія якої вибудовувалася на ідеях Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Й. Гербарта. Теоретиками цього напрямку, як підкреслює Т. Кошманова [157] на початку ХХ ст. були С. Кобб, Ф. Паркер, С. Голл, які наголошували на тому, що дослідницька робота вчителя концентрується навколо дидактично доцільної комбінації різних методів навчальної роботи: розроблення проблемних ситуацій, організації екскурсій, підготовки дітей до написання рефератів тощо. Відповідно до ідей соціал-реконструктивізму в процесі професійної підготовки слід активізувати діяльність студентів щодо розв'язання соціальних проблем, навчати студентів сумніватися й досліджувати суперечливі питання в економіці, освіті, релігії, формувати дивергентне мислення [7].

В Україні про важливість окремих елементів дослідницьких методів у процесі навчання йшлося ще в епоху Київської Русі. Так, на початку ХІ ст. в „Ізборнику Святослава” містяться „Питання й відповіді” Анастасії Синанта, де представлено пояснення, як навчати шляхом евристичного (сократичного) діалогу. Про необхідність поширення знань зазначав Феофан Прокопович – видатний український педагог, філософ й богослов початку ХVІІІ ст., який надавав перевагу практичним видам діяльності студентів, підкреслював, що пізнання має приносити людині радість: якщо для тіла є приємною їжа, то для душі – пізнання, але їжею можна насититися, однак знанням – ніколи („Промова про заслуги наук, що дорівнюють заслугам зброї”).

Наукова позиція про те, що педагогічна професія наближається до науково-дослідної, була обґрунтована українським педагогом В. Сухомлинським, який закликав вчителів до дослідницької діяльності як засобу всебічного гармонійного розвитку особистості дитини. Саме дослідницька діяльність дозволяє запобігти одноманітності педагогічної праці, активно виробляти та втілювати новітні методи у педагогічну практику. В. Сухомлинський у багатьох своїх працях відзначав, що педагогічна діяльність неможлива без елементу дослідження, бо вже за своєю логікою та філософською основою вона має творчий характер. На думку відомого педагога кожна людська індивідуальність, з якою має справу вчитель, – це певною мірою, своєрідний, неповторний світ думок, почуттів, інтересів [6, с. 471].

Таким чином, звернення до історико-педагогічного аспекту досліджуваної проблеми дозволяє зробити висновок, що завдання й функції педагога, його роль і місце в суспільстві суттєво змінювалися на

різних етапах історичного розвитку. Вимоги до вчителя як дослідника висуваються у контексті всіх провідних філософсько-педагогічних теорій та концепцій. В історії світової педагогічної думки на різних етапах розвитку суспільства реалізація особистості вчителя як дослідника вбачалася, перш за все, у таких ракурсах як, вивчення психічних особливостей учнів, індивідуальної своєрідності кожної дитини, дидактичної потужності креативно-дослідницьких форм навчання як засобів саморозвитку та самовдосконалення особистості учня. Філософсько-методологічні, науково-педагогічні положення, обґрунтовані видатними педагогами стосовно ролі дослідницької діяльності вчителя у формуванні творчої особистості учня, виступають підґрунтям сучасних освітніх технологій. Їхньою важливою рисою було те, що практично кожне з цих досліджень містило спробу встановити, сформулювати й обґрунтувати мету наукової діяльності майбутнього вчителя.

Протягом історичного розвитку університет, який за змістом та формами діяльності був унікальною організацією, зазнавав істотних трансформацій. Реагуючи на економічні і політичні запити громадського життя, він сприяв розвитку цивілізації відтворенням культури, збільшенням знань і підготовкою професійної й інтелектуальної еліти. ХІХ ст. ознаменувало пошук нових форм освіти, у тому числі університетської, що орієнтувалися на культурно-гуманітарні ідеали, утвердження ідеї особистості, яка формує себе як об'єкта культури. Принциповими у цьому контексті були ідеї В. Гумбольдта, засновника Берлінського університету, який ще в 1810 р. відзначав, що „відносини між учителем і учнями повинні будуватися інакше, чим колись. Не тільки перший існує для другого. Обидва існують для науки, викладач уже не вчитель, а той, хто навчається, вже більше не учень, тому що самостійно веде дослідження, а професор керує їм” [7, с. 12-13].

Важливу роль у підготовці вчителя до дослідницької діяльності, формуванні його дослідницької культури належить вищим закладам освіти, які упродовж усієї історії свого існування спрямовували свою навчально-виховну діяльність на вирішення комплексу завдань, пов'язаних із формуванням навичок дослідницької діяльності, включенням студентів у різні форми навчально-дослідницької та науково-дослідницької роботи.

Зростання ролі науки у соціальному прогресі, проникнення її в усі галузі життя людей, залежність якості підготовки майбутнього фахівця від дослідницької спрямованості освітнього процесу зумовлюють актуальність проблеми науково-дослідницької підготовки кадрів. Процес формування дослідницької культури суттєво збагачує майбутніх учителів науковими знаннями, сприяє саморозвитку, самовизначенню в умовах швидкоплинного світу, створює умови для самореалізації творчого потенціалу професіонала-дослідника..

У зв'язку з цим, стратегічною метою сучасної освіти у ВНЗ є перетворення студента в суб'єкта, який володіє потребою й

зацікавленістю в самозміні, що спричиняє його становлення як фахівця, здатного до побудови своєї діяльності, її розвитку й удосконалення.

Перспективу подальшої наукової роботи вбачаємо в дослідженні таких питань, як: науково-методичний супровід науково-дослідницької діяльності студентів з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій, технології включення майбутніх фахівців у віртуальний науково-дослідницький простір, форми та методи формування умінь та навичок наукової комунікації в студентів класичного університету.

Список використаної літератури

1. Коменский Я. А. Об искусном пользовании книгами – первейшим инструментом развития природных дарований: Речь, произнесенная в большой аудитории Патакской школы 28 ноября 1650 года перед началом занятий / Ян Амос Коменский // Школ. б-ка. – 2000. – № 5 – С. 58 – 62. **2. Локк Дж.** Мысли о воспитании / Дж. Локк // Хрестоматия по истории зарубежной педагогики. – М., 1981. – С. 95 – 163. **3. Коменский Я.-А., Локк Дж., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И.-Г.** Педагогическое наследие / сост. В.М.Кларин, А.Н.Джурицкий. – М. : Педагогика, 1988. – 416 с. **4. Дьюи Дж.** Психология и педагогика мышления : Как мы мыслим / Пер. с англ. Н. М. Никольской; Ред. Ю. С. Рассказова. – М. : Лабиринт, 1999. – 192 с. **5. Кошманова Т. С.** Развитие педагогической освіти у США (1960-1998 pp.) / Т.С. Кошманова – Львів : Світ, 1999. – 178 с. **6. Сухомлинський В. О.** Розмова з молодим директором // Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах. – Т.4. – К. : Рад. школа, 1977. – С.393 – 628. **7. Гумбольдт В.** Язык и философия культуры : пер. с нем. / сост., общ. ред. и вступ, ст. А. В. Гульин, Г. В. Рамишвили. – М.: Прогресс, 1985. – 451 с.

Луценко І. В. Формування дослідницької культури майбутніх учителів як психолого-педагогічна проблема

У статті проаналізовано історико-педагогічний аспект формування дослідницької культури майбутніх педагогів. Визначено: вимоги до вчителя як дослідника висуваються у контексті всіх провідних філософсько-педагогічних теорій та концепцій; характеристики і функції викладача, основні напрямки формування дослідницької культури майбутнього фахівця в процесі його професійної підготовки. В історії світової педагогічної думки на різних етапах розвитку суспільства реалізація особистості вчителя як дослідника вбачалася, перш за все, у таких ракурсах як: вивчення психічних особливостей учнів, індивідуальної своєрідності кожної дитини, дидактичної потужності креативно-дослідницьких форм навчання як засобів саморозвитку та самовдосконалення особистості учня.

Ключові слова: дослідницька культура, майбутні вчителя, професійна підготовка.

Луценко И. В. Формирование исследовательской культуры будущих учителей как психолого-педагогическая проблема

В статье проанализирован историко-педагогический аспект формирования исследовательской культуры будущих педагогов. Выявлено: требования к учителю как исследователю выдвигаются в контексте всех ведущих философско-педагогических теорий и концепций; характеристики и функции преподавателя, основные направления формирования исследовательской культуры будущего специалиста в процессе его профессиональной подготовки. В истории мировой педагогической мысли на разных этапах развития общества реализация личности учителя как исследователя рассматривалась, прежде всего, в таких ракурсах как: изучение психических особенностей учеников, индивидуальной своеобразности каждого ребенка, дидактической мощности креативно-исследовательских форм обучения как средств саморазвития и самосовершенствование личности ученика.

Ключевые слова: исследовательская культура, будущие учителя, профессиональная подготовка

Lutsenko I. V. Forming of Research Culture in Future Teachers as Psycho-pedagogic Problem

There were analyzed the historical and pedagogical aspect of forming research culture in future teachers. Also we defined: requirements to the teacher as pulled out a researcher in the context of all leading philosophical-pedagogical theories and conceptions; descriptions and functions of teacher, basic directions forming of research culture of future specialist in the process of his professional preparation. Increase of science role in social progress, penetration of her in all industries of life of people, dependence of quality of preparation of future specialist. The process of forming of research culture substantially enriches future teachers scientific knowledge, assists self-development, self-determination in the conditions of the fleeting world, creates terms for self-realization of creative potential of professional-researcher. In history of world pedagogical idea in the different stages of development of society realization of personality of teacher as a researcher examined, foremost, such as: study of psychical features of students, individual originality of every child, didactic power of research forms of educating as facilities of self-development and self-perfection of personality of student. In connection with the height of science role, the strategic aim of modern education is preparation of specialist aspiring to development and perfection.

Key words: research culture, teachers future, professional preparation

Стаття надійшла до редакції 29.03.2013 р.
Прийнято до друку 26.04.2013 р.
Рецензент – к. п. н., доц. Желанова В. В.